

UNITÁRIUS ÉLET

XXVIII. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1974. OKTÓBER—DECEMBER

ÉLETGONDOK ÉS KARÁCSONYFA

„Hatalmas dolgot cselekedett az Úr mívelünk, azért örvendezünk.”

Zsolt. 126:3.

Isten és az Ő legigazabb embergyermek, Jézus nélkül, nem volna teljes az életünk. Jézussal először kötözik az örökkévalóság, múlandóságot hirdető földi világunkba. A haláltól való félelmet Jézus vette el szívünkől és cserébe adta örök igazságait. Ezek nélkül szegényebb lenne a világ és nyomorultabb az ember. Tanításai egyedül képesek megváltani e földnek vándorát. Ezért mondjuk hálatelt szívvel a zsoltár dicséretét, hogy „hatalmas dolgot cselekedett az Úr mívelünk, azért örvendezünk!” És azért örvendezünk, mert karácsonyi áhítattal telt lelkünkben és örömmizenetként nekünk adott igazságaiban mindig újra meg újra megszületik és általa mi is újjászületünk. Ez az örökkévalóságnak az a köre, mely az ember szívében zárul. Ez a karácsony értelme! De ezt nem mindenki tudja így. Szokásos ünneppé kopott a karácsony és a valóságos étellel szembeni partra került. Egy régi karácsony előestéjén egy siető férfit láttam egyszer, amint bal karja alatt aktatáskát szorongatott, jobb karja alatt pedig egy kis összekötözött fenyőt: a karácsonyfát. Benne volt ebben az egész modern emberiség. Úgy hatott rám ez a siető ember, mintha csak úgy közésszorult volna kétfajta valóságnak. A táskában cipelte az életgondjait; számokat vagy számvetéseket, terveket, vagy ítéleteket, gyógyító kést mások orvosaként, gyógyszerert vagy franciakulcsot és kalapácsot. Csupa olyan dolgot, amelyektől megkeményednek arcvonásaink...

A karácsonyfa, amit a másik karja alatt cipel, nem sokára a kis otthona asztalán fog állni. Apró gyertyák lesznek rajta, amelyeknek fellobbanó fénye derűt és békességet fog árasztani.

Ehhez a fához még hozzátartozik néhány kedves ének és egy szép mese a világmegváltóról, aki királyfiként az örökkévalóságból az emberek közé érkezik és most ott fekszik szegény gyermekként egy istálló jászlabában, fölötte pedig égi kórus himnusz zeng. És mindez még hozzátartozik ahhoz is, amit kereszténységnek nevezünk.

Balra az életgondok táskája, — jobbra a mesék karácsonyfája és közöttük egy ember, te vagy én. Hogyan jutunk át „ezen” a szoros kapun? — a könnyörtelen lét-küzdelem, a kiméretlen mindennapi gondok és érdekek, meg a jézusi eszmék erkölcsi parancsai és rájuk épített hitvilágunk szorosán hogyan jutunk át? Kihez és hová tartozunk? Kinek van jogosult igénye ránk? A szerszámmal tömött táskának — vagy a ka-

racsonyfának? Megbékélt-e egymással a szív és az értelem?

Karácsonykor a legtöbb embernél a szívet illeti a szó. Úgy egy napra legalább. Aztán a gyertyák csonkig égnek. A karácsonyfáról is leperegnek a tűlevelek. A varázslatnak vége. Újra megjelennek a brutális életgondok, megérkezik a mindennapok rideg valósága. Kijózanodunk. — Ez a karácsony? Egy kicsit pihentet, elfeledtet a valóságot — ezért hát Isten hozta minközénk? Nem igaz, de szép? Komolyan venni nem lehet, de felüdülhetünk sajátos szépségében?

Milliók ünneplik így a karácsonyt szerte a világon. És ez a kereszténység és a keresztények nyomorúsága. Jászol, gyermek, angyal kórus: szép játék, kegyes álom. Szívesen újrázzuk meg évről évre. De komolyan hinni, hogy a karácsony örömmizenetének, áldott evangéliumának valami köze lenne a valósághoz, mindennapi kemény életünkhöz, azt nem! — Pedig, ha igazán élni akarunk, ha valóban szomjazzuk a békességet, ha valóban szent nekünk a szabadság, ha valóban fel akarjuk számolni a szegénységet és az életnek rongyos és megalázó nyomorát, akkor a karácsony és mélyértelmű üzenete kell legyen a legnagyobb életgondunk. Akkor mi élő karácsonyfák, egy isteni gonddal terhesen kell járjuk a világot. És a véka alá nem rejthető gyertya fényességével kell rávilágítanunk arra az igazságra, hogy Jézus istenfiúságunk örök eszményeként érkezett közénk egy nagy üzenettel, mely így szól: Isten gondot visel titeket embertársaim. Megélem az emberrebb ember életét, itt ezen a földön, mert itt is lehet. Vakoknak visszaadom a szeme világát, hogy lássanak. Süketeket hallóvá teszek. Tisztátalanokat megtisztítok és a szegényeknek hirdetem az evangéliumot, a foglyoknak meg a szabadulást. Csak higgyetek — és éljetekek is hitetek szerint. Istennek terve van ezzel a világgal és benne veled. Ne akarjad hát csak a magad terveivel, csak a magad értelme szerint, csak a magad akaratával megváltani. Elég bizonyosságot szerezhettél arról, hogy így nem lehet. De Isten akaratával, Isten terveivel, Isten értelmével egyetértve az emberit úgy lehet. Keresséd hát először Istennek országát és a többi mind hozzáadatik néked. Ezt az igazságot, ezt a legreálisabb valóságot tűzd fel karácsonyfád legmagasabb ágára és aztán állj alája és, mert ezt felismered és tudod és legfőbb életgondodként akarod munkálni, zsoltáros ajakkal zengjed: „Hatalmas dolgot cselekedett az Úr mívelünk, ezért örvendezünk. Amen.”

R. Filep Imre

Unitárius Élet, 1949. dec.

Egyházi Főtanácsunk ülése

1974. november 16–17-én tartott Főtanács ülést. Bartók Béla főgondnok nyitotta meg gondolatként ébresztő beszédével. Tolmácsolta a betegsége miatt távolmaradt főtitkár dr. Kovács Lajos, romániai unitárius püspök, dr. Kafka Dusan, a csehszlovákiai unitárius egyház moderátora meleg üdvözlését, továbbá az IARF főtitkára D. Gehrmann és a szabadelvű unitárius nők szövetsége elnökének, C. Howlettnek szíves üdvözlését. Köszöntötte a Főtanács nagyszámú megjelent tagjait, köztük Pethő István nyugalmazott püspöki helynököt. A Főtanács elfogadta a betegség miatt távolmaradtak igazolásait és tudomásul vette, hogy falusi gyülekezeteink kiküldöttei a szorgos mezőgazdasági munkák miatt nem vehettek részt ülésünkön. A Főtanács megemlékezett a legutóbbi ülés óta elhalt egyházi tanácsosokról. Bevette az esküt a gyülekezetek és szórványgóvok új küldötteitől és választás útján betöltött néhány, időközben megüresedett tisztséget. A vasárnap délelőtti ülésen főgondnokunk köszöntötte az Állami Egyházügyi Hivatal képviselőiben megjelent Balló István miniszterhelyettes-elnökhelyettes és Madai András főosztályvezető urakat.

A püspöki jelentéshez, melynek egy részét lapunk mai számában közöljük, Bajor János, Huszti János, Szász János lelkészek és dr. Jakab Jenő egyházi tanácsos szolt hozzá, hangsúlyozva azt a jó megértést, mely az egyezmény szellemének megfelelően az Állami Egyházi Hivatal és egyházunk között kialakult, melyet püspök és főgondnok az elmúlt három évben tovább ápoltak.

ÜNNEPI SZOLGÁLATOK

Az ünnepi istentiszteletet dr. Ferencz József püspök fohásza és bibliaolvasása vezette be. Dr. Kupka József prágai cseh huszita püspök anyanyelvén imádkozott, majd Bajor János debreceni lelkész, egyházi főjegyző tartott emelkedett szellemű egyházi beszédet. A Főtanács Bizottság jelentését dr. Mátéffy Géza terjesztette elő, javasolván, hogy legközelebb 1976. őszén tartsunk Főtanács ülést. Dr. Verness Gyula egyházi tanácsos köszöntötte meg az ülés résztvevői nevében az elnökség és a tisztségviselők elmúlt három évi egyházépítő munkáját. Huszti János lelkész-közügyigazgató imádságával kezdődött és fejeződött be Főtanács ülést.

Főtanácsunk vendége volt dr. Kupka József prágai huszita püspök, akit Bartók Béla főgondnok, megnyitóban, magyar és német nyelven üdvözölt. Kupka püspök egyháza életéről tartott beszámolóját és üdvözlő szavait tolmácsolás mellett nagy érdeklődéssel hallgatták az egybegyűltek.

A szombati ülés befejeztével Timár Máté író olvasta fel történeti tárgyú elbeszélését, melyben a hazai unitáriusság XVI. századi küzdelmes életének és vallási türelmességet gyakorló magatartásának állított költői emléket. Megemlékezése a pécsi irodalmi folyóirat egyik legközelebbi számában fog napvilágot látni. Köszönjük szép szolgálatát.

A PÜSPÖKI JELENTÉS BEVEZETŐ RÉSE

Főtisztelendő Főtanács!

A Krónikák Könyvének egyik mondatát veszem mai jelentésem alapjául: „Jól tudom, óh én Istenem, hogy Te a szívet vizsgálod és az igazságot szereted.” (I. Krónika 29,17.)

A következőkben mi is őszintén, Istennek tetszően, a saját és munkatársaink szívét igyekezünk megvizsgálni az elmúlt három esztendő munkája vonatkozásában és tesszük ezt abban a tudatban, hogy a Dávidéhoz hasonlóan a mi Istenünk, népünk és egyházunk élete is az igazságot éli.

E beszámoló feladata most az, hogy a Szervezeti Törvény 105. §-ában előírt, legalább háromévenként

tartandó Főtanács ülést az átmenet, az újrakezdés és a mindennapok munkájáról számot adjunk.

Előjáróban engedjék meg, hogy hivatkozzam hazánk egyik legnagyobb élő költőjének, Illyés Gyulának, következő, prófétai szellemű kijelentésére, melyben az itthon, de főként a külföldön élő magyarok vonatkozásában, a magyarsághoz való tartozás fogalmát, a mai kor szellemének megfelelően fogalmazta meg, amikor azt mondja: hogy ma már nem a név és nem a nyelv, hanem a tett, a vállalkozás, a magatartás dönti el, hogy ki tartozik a magyarsághoz.

Közöttünk, Magyarországon élő unitáriusok között, a mi unitárius anyaszentegyházunkhoz való tartozás tényét a múltban két tényező határozta meg. Unitárius apától vagy anyától születünk, vagy mi, vagy felmenőink a XIX. század utolsó évtizedeiben, vagy a két világháborúban megpróbált XX. században találták meg az utat unitárius anyaszentegyházunk felé. A felszabadulásig ez így volt. Azután az értékek rendje sok vonatkozásban megváltozott. Voltak, akik azt gondolták, hogy a formálódó szocialista államban a vallásoságnak és az azt képviselő egyháznak nem lesz már szerepe. E kishitűeknek nem lett igazuk. Az állam és az egyház között 1948-ban megkötött egyezmény, melyet egyházunk a református egyházzal azonos napon, 1948. október 7-én írt alá, biztosította vallási életünk szabadságát és ma is szabályozza az egyház és az állam közötti kapcsolatot.

Erről a fontos eseményről 1973. november 29-én tartott ünnepi ülésünkön emlékeztünk meg. Ezen az ülésen jelen volt az Állami Egyházügyi Hivatal képviselőiben Balló István miniszterhelyettes, elnökhelyettes is, aki ugyancsak méltatta ennek az egyezménynek a korszakformáló jelentőségét.

Illyés Gyula fentebb idézett gondolatának parafrázisa az unitárius egyházhoz való tartozás vonatkozásában ma már azt jelenti, hogy nem az unitárius őstől, apától vagy anyától való születés ténye, nem az erdélyi származás, nem a felmenők öntudatos áttérésének öröksége, hanem a tett, a vállalkozás, a magatartás dönti el azt, hogy ki kíván ma is, a nemes, ősi tradíciókra büszke Magyarországi Unitárius Egyházhoz tartozni, érette anyagiakban is áldozatot hozni.

Úgy vélem, hogy ülésünkön jelenlevő tanácsosainkat és a gyülekezetek presbitereit, névtelen áldozatvállalóit, szorgalmas munkásait ez az elkötelezés teszi egyházunk öntudatos tagjává.

Isten így vizsgálja meg a mi szíveinket és mi tudjuk, hogy előtte csak akkor állhatunk meg nyugodt lelkiismerettel, ha mint mindenben, úgy egyházunkhoz való tartozásban is az igazságot szeretjük.

TÖRTÉNELMI VISSZAEMLEKEZÉS

A jelen gondjaival küszködő és a jövőt megtartani kívánó híveink számára, úgy vélem, nem lesz érdektelen az, ha múltunkba is visszatekintünk. A mai alkalom nem ad lehetőséget egy teljes történeti visszapillantásra. Kérem azonban kedves atyáinkfiat és vendégeink figyelmét, amikor a 400 esztendővel ezelőtt, 1574-ben történt nagyobb jelentőségű eseményekre szeretném irányítani figyelmünket, hogy a felidézett bizonyosságtételek a ma élő nemzedék hitét is erősítsék.

1574-ben Kolozsvárt, pestisjárvány pusztított. A megszámlálhatatlan halottak között volt egyházalapító püspökünk, előttünk ismeretlen nevű hűséges hitvese, egyik leánya és veje, Sommer János, a kolozsvári kolégium nagyhírű, Németalföldről — radikális teológiai gondolkodása miatt — Erdélybe menekült lektor-professzora, aki 1571-ben az unitárius fejedelem János Zsigmond koporsója felett, Gyulafehérváron latin nyelvű orációt tartott, mely nyomtatásban ma is olvasható.

Az 1574. esztendő pestisjárványának másik nagy áldozata a bibliafordító Heltai Gáspár, Kolozsvár szász-ból magyarrá lett plébánosa, aki papi hivatása mellett a nép műveltsége emelése érdekében nem szé-

gyelte kitanulni a nyomdász mesterséget és mint könyvnyomtató és író egyaránt örökre beírta nevét a magyar irodalomtörténetbe.

1574-ben írta meg a Kolozsvárra menekült görög Paleolog Jakab Catechesis Christiana című latin nyelvű munkáját, mely kéziratban kolozsvári egyházi könyvtárunkban maradt fenn. E munkát korábban dr. Borbély István, egykori teológiai professzorom magyar nyelvű tanulmányában, nemrégiben pedig Pirnát Antal, kandidátus, marxista tudós, a Magyar Tudományos Akadémia által német nyelven kiadott tanulmányában részletesen ismertette.

Érdekes, hogy e közel 400 éven keresztül kéziratban fennmaradt munkát egy prágai cseh marxista tudós, Ruzena Dostalova rendezte sajtó alá és látta el latin nyelvű bevezetéssel és a Lengyel Tudományos Akadémia kiadásában, Varsóban 1971-ben jelent meg közel 600 oldalon és így ma már a kutatók széles tábora részére hozzáférhetővé vált.

A magyarországi részek unitáriussága 400 évvel ezelőtti két mártírt is gyászolt. A nagyharsányi disputa végeztével Alvinczi György unitárius lelkész élete esett az akkori idők vallási türelmetlenségének áldozatául. Mártíromságát Révész Imre akadémikus, debreceni református püspök is elítélte és 1938-ban megjelent egyháztörténeti munkájában, „sötétemlékű balfogásnak” minősítette. „Ez a szörnyű eljárás — írja Révész — nagymértékben fokozta a nép rokonszenvét a mártíriummal is megpecsételt unitárius tanítás iránt, mely ennél fogva még erősebben terjedt.” A folytatást az unitáriusok iránt rokonszenvet nem mutató Galambos Ferenc római katolikus történetíró 1942-ben megjelent művéből idézzük: „A budai basa értesülvén a történetekről, újabb vitát rendelt el, amelyben a reformátusok maradtak alul, és csak az unitárius lelkész — tudjuk, hogy itt a szerző Válaszúti Györgyre, a pécsi unitáriusok vezető lelkészére gondolt — jóvoltából menekülhettek meg a haláltól.”

Egri Lukács unitárius lelkész előbb szülővárosában, Egerben, majd később Ungvár környékén hirdette a kolozsvári munkásságának idején megismert unitárius

tanokat. Egrire, Dávid Ferenc tanításai mellett kétség-telenül hatottak az 1560-as évek elején Debrecenben tanító köröspeterdi Arany Tamás, északolasz és dél-kelet svájci eredetű antitrinitárius tanításai. Tanítása a más véleményt vallóknál aggodalmat keltett, mert közbelépésükre és észak-magyarországi részekben tevékenykedő egyik Habsburg tábornok 1568-ban a szád-vári börtönbe vetette és 1574-ben a jászóvári börtönben pusztult el.

ÖRÖKÖS TAGOK

A gyűlés teljes egyhangúsággal egyházunk három érdemes munkását az Egyházi Főtanács és az Egyházi Képviselő Tanács örökös tagjaiul megválasztotta. Gothárd Zsigmond a budapesti, Hőgyes Endre utcai templom tervezője, Szinte László a dunapataji és a kocsordi templomokat tervezte. Dr. Kalotai Tibor főorvos számos alkalommal hozott jelentős anyagi áldozatot, legutóbb a debreceni és a Hőgyes Endre utcai templomaink helyreállítása alkalmával.

Gothárd Zsigmond és Szinte László meghatott szavakkal köszönték meg az egyház által adható legmagasabb megtiszteltetést.

Kalotai Tibor dr. főorvos betegsége miatt nem vehetett részt a gyűlésen. Megtiszteltetéséről püspök és főgondnok levélben értesítették, amit vidéki otthonából meleg hangú levélben köszönt meg. További gyógyulást és jó egészséget kívánunk.

FŐGONDNOKI LÁNC

Ösi szokás, hogy az egyes testületekben elnöklő személyiségek láncot viselnek. Külföldi unitárius testvéreinknél ez a gyakorlat általános. A Főtanács ülését megelőző lelkészi értekezleten Bajor János főjegyző nyújtotta át Bartók Béla főgondnoknak a Barabás Lajos ötvösművész által készített láncot, melyet unitárius szimbólumként a kehely és a belőle felcsapó lélekláng foglal művészi egységbe. A figyelemért és megtiszteltetésért Bartók Béla főgondnok meleg szavakkal mondott köszönetet.

Egyházunk és a társadalmi kérdések

Mikor ezeket a sorokat írom, nincs kéznél egykori indexem, de ha jól emlékszem a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia III–IV. évfolyamán két-féléves tantárgy volt az „egyház-társadalom-tudomány”.

Több mint négy évtizedes távlatból nehéz visszaemlékezni arra, hogy azon a kurzuson mit is tanítottak, de bizonyára az egyház társadalmi szerepéről, az egyháznak a társadalomban betöltött és betöltendő szerepéről esett szó. De bármilyen előrelátó is volt az akkori professzor a teológián — nem gondolhatott arra a gyökeres és hatalmas fejlődésre, mely társadalmunkban az azóta eltelt négy évtized alatt végbement és így még vázolni se tudhatta egyházunk társadalmi feladatát, melyet napjainkban hivatott betölteni. Ezért a ma szolgáló unitárius lelkésznek menetközben kell tanulnia. E tanulásban jó segítője a Hazafias Népfront munkája, mely a mindenkor legaktuálisabb feladatokra és problémákra irányítja a figyelmét.

Az egyháznak a szerepe ma más mint csak a szorosan vett hitélet ápolása. Ez a hivatás iránymutató jellegű. Az evangéliumi tanításnak, a ma társadalmi problémáira való alkalmazása: elhívás a nagy közösségben való szolgálatra, amikor felszabadulásunk harminc éves évfordulójának megünneplésére készülünk. A hitek mozgósítása:

- a békemozgalmokban való részvételre,
- a szolidaritásra az elnyomott népekkel és a lelkiismeret felrázása e népek felszabadítása érdekében,
- a „vae victis” elvének kiküszöbölése és igazságos

békére törekvés Közel-Keleten, Cipruson és mindenütt,

- a hatékonyabb környezetvédelemre,
- a vészmozgalmokban való részvételre,
- az árvízkárosultak megsegítésére,
- az őszi mezőgazdasági munkálatokon való önkéntes részvételre.

Íme néhány kiragadott példa, ahol hiteink nem pusztán szemléltető, hanem aktív résztvevőivé kell, hogy váljanak ezeknek az elsőrendűen társadalmi jellegű problémáknak a megoldásában.

Szószerkeink legyenek alkalmas mozgósító egyházi fórumok e feladatok megoldásában való közreműködésre. Olyan feladatok ezek, ahol társadalmunk és azon belül egyházunk igaz célkitűzései tökéletesen egybeesnek. Mint említettük, nem elsőrendűen teológiai feladatok, de szószerkei szolgálatunk teológiailag fogyatékos, ha a maga sajátos eszközeivel nem buzdít a társadalmi feladatokban való aktivizálódásra.

Ezek a kérdések valóban a ma társadalmának problémái. De az evangélium tanúsága szerint örök példaképünk a názáreti Jézus is gyakran foglalkozott és állást foglalt kora társadalmi kérdéseiben. Az adópénzről szóló történet vagy a bűnös asszony esete azt bizonyítja, hogy Jézus foglalkozott az adómorállal, a családjoggal és a példák itt is szinte végnélküliek.

Soha ne feledjük, hogy az a legjobb tanítvány, ki legjobban megvalósítja a Mester tanításait.

Nem aki azt mondja Uram, Uram, hanem aki cselekszi a Mennyei Atya akarátát...

Dr. Jakab Jenő

Lindsey és Priestley

Angol és amerikai unitárius testvéreink két jeles évfordulót ünnepelnek idén.

Kétszáz éve, 1774. április 17-én tartották az első unitárius istentiszteletet Londonban, a mai Essex-Hall helyén.

Theophilus Lindsey (1723–1808) yorkshire-i lelkész volt a szervezője annak az egyházi mozgalomnak, amely megvetette alapjait a mai, angliai unitárius egyháznak. Első istentiszteletükön jelen volt Joseph Priestley, valamint Franklin Benjamin is. Úttörő kezdeményezésük nyomán vált folyamatossá Angliában az unitárius egyházi élet.

Első szolgálata után írta Lindsey: „Nagyon boldog vagyok, hogy semmi akadály nem jött közbe. Az egész szolgálat könnyű és kielégítő volt. Soha nem tapasztalt meglepedést érezek...”

Lindsey halálakor követői már több mint húsz unitárius egyházközséget tartottak életben. (Ezeknek egy részét Nonsubscribing Presbyterian Churchnek nevezték, ezzel jelezvén, hogy ők nem írták alá a Westminster-Hitvallást.)

Ez év tavaszán, április 29-én tartották az évfordulóra emlékező istentiszteletet, az Essex Streeten, H. L. Short volt oxfordi principális ünnepi szolgálatával.

A másik évforduló a jeles tudós és unitárius lelkész J. Priestley nevéhez kapcsolódik.

Az INQUIRER c. testvérlapunk dr. A. W. Slater toliból megemlékezést közöl Joseph Priestleyről a kiváló teológus, társadalmi és politikai reformátor-tudósról, kinek kísérleti munkája úttörő volt a maga nevében, a kémia területén. Priestley kétszáz éve, 1774. augusztus 1-én fedezte fel az oxigént, mint az égés és lélegzés nélkülözhetetlen elemét.

E korszakalkotó tudós munkájáról és jelentőségéről Angliában most kiállítást rendeztek a Tudományok Múzeumában. „Az élet lehelete” címen, bemutatván, az ő felfedező kísérleti eszközeit, valamint az általa felismert oxigén szerepét és fontosságát az orvosi gyakorlatban.

Priestley Birstalban született 1733 február 13-án. Apja takács és szabómester volt. Öten voltak testvérek. Tanulmányai végeztével a Warrington Akadémián kezdett el tanítani. 1765-ben Londonban megismeri Franklin Benjámin, kivel hosszú barátságot kötnek, s akinek biztatására megírja első tudományos munkáját „Az elektromosság története” címen. 1773-ban könyvtáros lesz s már akkor feltűnik pártfogói előtt népszerűtlen, radikális politikai és vallásos nézeteivel. Sógora hívására 1780-ban Birminghambe költözik és lelkészi munkát vállal. Itt adja ki írásait, melyekben hitet tesz a francia forradalom ügye mellett. Barátaival, kik hasonló eszmei beállítottságúak, holdfényes esteiken találkoznak (ezért nevezték őket Lunatikusoknak) közös vacsorákat rendeznek.

Egyik összeövetelük alkalmával az ellenfeleitől felizgatott ismeretlen elemek felgyújtják házáat, parochiáját, gyönyörű könyvtárát és laboratóriumát. Ő azonban nem kedvetlenedik el, még csak haragot sem táplál magában, mert amint feljegyezték róla, következő vasárnapi imáját így kezdte... „Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek...”

Rövid idő után Londonba költözik, hogy kitérjen egyházi és politikai ellenfelei előtt, 1794-ben áttelepül Amerikába. Itt Northumberland/Pennsylvaniában megalakítja az első magát unitáriusnak nevező gyülekezetet. Egyik méltatója D. Parke szerint, vele olyan korszak kezdődött Amerikában, amelyet csak Jézus és Luther korához lehet hasonlítani. Az általunk is ismert Wilbur történetíró, Priestleyt az angol–amerikai unitarizmus legbefolyásosabb egyéniségének tartotta,

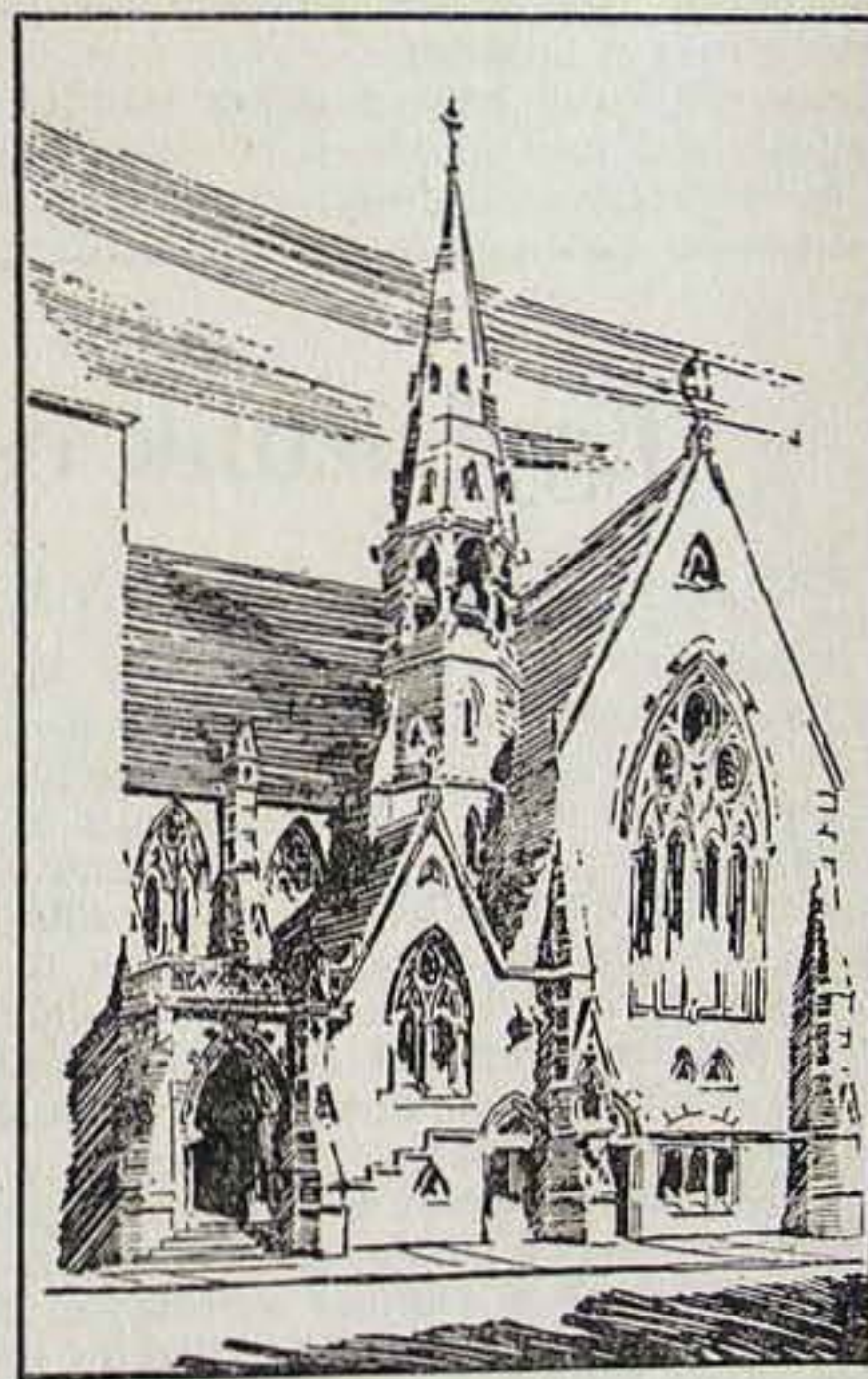
aki az első hidat építette hitével az óceán két partja között. Bár tudós volt, „a vallás volt élete magja”.

Tudományos munkásságáról tudjuk, hogy 1770-ben kezdett komolyan foglalkozni a kémiával. Közismert, hogy az ő kora előtt a világot négy elemre építette a tudomány, levegő, tűz, víz, és földre. Addig az égés folyamatát sem tudták helyesen értelmezni. Priestley 1774-re már nem kevesebb mint nyolc eddig ismeretlen gázt fedezett fel — köztük legfontosabbként az oxigént, amely már új magyarázatot hozott az égés mi-
benlétére is.

Priestley még abban az évben Párizsba látogatott, ahol megismerkedett az akkor már híres Lavoisier-val, aki az ő kísérleteit továbbfolytatva tisztázta a még függő problémákat. Tőle származik az oxigén név is, valamint ugyancsak ő ismeri fel, hogy a levegő nem önálló elem, hanem az oxigén egyik keveréke.

A ma használatos belégző készülék, amely oly sok ember életét menti meg — így közvetve szintén a kiváló tudós Priestleynek köszönhető. Dacy, aki ezen alkalmazási módszerét felfedezte, írta róla: „... a kémia a legtöbbet neki és kísérleteinek köszönhet... nem volt még senki, aki oly sok és értékes anyaggal gazdagította volna a tudományt, mint J. Priestley...”

Bajor János

Írországot, mint katolikus országot ismerjük. A fővárosban, Dublinban az unitáriusoknak is temploma van. A gyülekezet tagjai nemcsak bevándorolt angolok, hanem írek is.

*Kellemes karácsonyi ünnepeket
és boldog új évet kívánunk!*

A világ vallásainak második békekonferenciája

1970-ben a japán Kyotóban összegyűlt a világ vallásainak több képviselője és szervezetet alakítottak abból a célból, hogy a földkerekség vallásainak összefogásával az egyetemes béke megvalósítása és az ellene törő erők visszaszorítása érdekében mozgósítsa erőit.

A konferencián hozott megállapodás értelmében a következő összejövetelt „II. Kyoto-i konferencia” elnevezéssel idén tartották ezúttal Európában, a belgiumi Leuvenben. Ez a barátságos hangulatú kis város egye-

A vallások világkonferenciájának résztvevőit fogadta Leuven belgiumi város polgármestere, a díszes városi fogadóteremben. A kép bal oldalán az első sorban áll Suenens belgiumi bíboros, mellette a polgármester, a kép jobb oldalán látható Miyake, a japán shinto szentély főpapja és Niwano elnök, a Rhisso Kosei Kai mozgalom vezetője, mindketten az IARF tagjai. A második sorban egymás mellett állnak dr. D. Greeley és Bartók Béla főgondnokunk.

temével és sok kollégiumával alkalmas volt az elsőhöz képest sokszorosára dagadt küldöttsereg fogadására és a meglehetősen szétágazó munka megszervezésére.

A konferencián közel 400 képviselővel vett részt a világ minden jelentősebb vallása és felekezete valamennyi földrészről, a keleti Metropolitától a még fel sem szabadult Angola kiküldöttjéig és a konferencián szóba került korunk úgyszólván minden jelentősebb kérdése.

A négy fő tárgysorozati pont volt:

- I. Lefegyverzés és biztonság.
- II. Gazdasági fejlődés és az ember felszabadulása.
- III. Emberi jogok és alapvető szabadság, összhangban az ENSZ-nek a vallások közti meg nem értés elleni nyilatkozatával.
- IV. Környezetvédelem.

Kisebb munkacsoportok foglalkoztak az indokínai háború befejezésének nehézségeivel; a dél-afrikai faji megkülönböztetéssel; a Fülöp-szigeteki, közel-keleti, ciprusi, észak-írországi konfliktusokkal és valamennyi kérdésben iránymutató határozati javaslatok készültek.

A plenáris ülés részletes vita után elkészítette az ún. „Leuveni nyilatkozat”-ot, amely felhívja az összes egyházak vezetőit és rajtuk keresztül a híveket, hogy szolgálják együtt az emberiséget, ki-ki a saját meggyőződése szerint; emeljék fel szavukat az erőszak és a háború minden formája ellen és ítélik el a kizsákmányolás minden formáját elsősorban az olyan területeken, mint pl. Dél-Afrika. A „Nyilatkozat” a továbbiakban felhívja a vallási vezetőket, hogy szorgalmaz-

zák az együttműködést politikai, gazdasági és kereskedelmi téren is, hogy ezen az úton megfelelő fejlődést elérve a lelki élet fejleszthető és az emberiség boldogabb legyen.

A konferencia egyes napjain délutánonként a különböző nagyobb valláscsoportok tartottak áhítatot, a záró napon pedig a konferencia összes résztvevője a leuveni Szent Péter templomba vonult, ahol Suenens belga prímás, Fernandes indiai érsek és a főbb vallások egy-egy képviselője foglalta össze a konferencia eredményeit és egy Zoroaster, valamint egy Jain hívő végzett vallásos elmélkedést.

A konferencia egyik napján — a háború ellenesség jegyében — autóbussz-kiránduláson megtekintettük Ieper (Ypres) I. világháborús emlékműveit és a világ minden részéről származó félmillió hősi halott sírját; majd Breedonban a II. világháborúban létesített német koncentrációs tábor. A konferencia résztvevőit egy-egy alkalommal fogadta Leuven és Brugge polgármestere is.

A megjelentek között örömmel üdvözlöttük sok kedves ismerősünket, köztük elsősorban az IARF végrehajtó bizottsága tagjai közül a konferencia alelnökeiként tevékenykedő Dana McLean Greeleyt, USA és Nykkio Niwano, Japán, Diether Gehrman főtájkárt és Jan van Goudoever professzort. Továbbá Toshio Miyake, a japán Sinto szentély főpapját, Harold Hadley amerikai unitárius lelkészt, az IARF negyedik bizottságának tagját, dr. Malcolm Sutherland dékán-professzort, a chicagói unitárius fakultás vezetőjét, dr. Rudolph Boeke rotterdami lelkészt, a holland protestáns szövetség vezetőségi tagját, aki már heidelbergi kongresszusunkon is aktívan részt vett, Robert Jonest, az amerikai unitárius univerzalista egyház washingtoni szociális irodájának vezetőjét, a konferencia egyik titkárát, John Clifford skóciai unitárius lelkészt, valamint a Niwano elnök kíséretében májusban nálunk is járt M. Nezu és J. Takemura urakat.

A konferencián hazánkban jelen volt dr. Huszti Kálmán református teológiai dékán, mint a KBK képviselője, dr. Várkonyi Imre prépost-kanonok, mint a berlini konferencia képviselője és meghívás alapján dr. Paskai László katolikus teológiai professzor, Szabó Géza katolikus lelkész, a „Katolikus Szó” munkatársa és egyházunk képviselőjében Bartók Béla főgondnok.

Nykkio Niwano, a japán Rhisso Kosei-Kai elnöke, a konferencia egyik alelnöke.

Szenczi Molnár Albert

Jelentős évfordulók megállítanak, hogy egy-egy nagy előd emlékét idézhessük. Az ünneplés áhítatában kutatjuk életük útjait, keressük cselekedeteik, ténykedéseik indítékait, elemezzük gazdag életművüket. Csodálattal adózunk erejük, kitartásuk, hitük előtt, melyek olyan belső energiákat szültek, hogy vállalva minden törődést, nyakukba vették a nagyvilágot és lázas kereséssel kutatva koruk nagy kérdéseinek a megoldását, szellemüket felemelték a legmagasabb szellemi színvonalra.

Azt hiszem ilyen vágyak fűtötték Szenczi Molnár Albertet is, aki még alig 12 éves, mikor megismerkedik egy kóbor diákkal, ki elvezeti a gönci „istenes vénember”-hez, Károli Gáspárhoz. Ott kezébe vehette a bibliafordítás lapjait víve-hozva a korrektúrákat Gönc és Vizsoly között. Nagy mestere mellett lobog fel benne a szellem olthatatlan vágya s alig 16 évesen útra indul, hogy életének nagyobbik felét örökös „búdosás”-sal töltsse el. Kettős honvágy gyötrelmében élt, mert míg vonzotta a művelt nyugat, addig szíve rejtekében ott égett a vágy szülőhazája után is, melyet szolgálni kívánt. Többször hazatért, hogy azután újra útra kelljen gazdagodni szellemiekben, majd élete végén megrakott tarisznyával tér haza és a szegénység lelki felemelőjeként szolgálja népét.

Milliók szívében élt a vágy: magyarul kifejezni mindazt, ami fáj, — elpanaszolni keserveinket Isten színe előtt édes anyanyelvünkön.

„Szentírásos ember, kinek szent az írás” — jellemezte Ady a nagy őst Mórícz Zsigmondhoz írt versének egyik sorával. Heltai Gáspár halálának évében született, mintegy jelezve az örök folytonosságot protestáns irodalmunkban.

A nép fiainak kezében már közkinccs volt Károli Gáspár magyar nyelvű bibliaja és ez is sürgette azt, hogy az ének is magyarul zengjen. Előtte is készítették zsoltárfordításokat Sztárai és Szegedi Gergely, valamint az unitárius Thordai János és Bogáti Fazekas Miklós akiknek zsoltárfordítói munkásságát, az elmúlt években tette illetve teszi közkinccsé a Magyar Tudományos Akadémia a Régi Magyar Költők Tára sorozatában.

Az utókor mindig keresi, kutatja, hogy egy-egy nagy tudós vagy művész — aki sokoldalú munkásságot fejtett ki — mivel szolgált legmaradandóbban korát és a fejlődést. Ez a kérdés joggal merül fel Szenczi Molnár Albert esetében is. A magyar grammatika terén kifejtett munkássága, hogy magyar nyelvtant írt és kiadta az első magyar-latin és latin-magyar szótárt, majd szívében hordott kegyelettel kijavította nagy mesterének művét és kiadja a vizsolyi bibliát, lefordítja Kálvin Institúcióját és összeállítja zsoltárfordításait — mind mind nagyszerű alkotás. Melyiket becsüljük többre? — nehéz lenne eldönteni és nem is lehet ez a cél. Az ő szemei előtt az lebegett csupán: tisztességet szerezni hazájának! Nagy példák, nagy elődök mutatták az utat melyen elindult és járt azért, hogy nehéz igában szenvedő, alig ismert nemzetére világosságot áraszson a szerencsésebb népek szellemi versenyében.

Nyelvi tehetségének legnagyobb felszerelésével a magyar zsoltárt teremtette meg. Muzsika fogta meg a lelkét, dallamok és versek muzsikája: a nemzetivé tett zsoltár. Új muzsikát adni a daltalan szíveknek a vonatott ének helyett. Hajlékony, alkalmazkodó versekkel cserélni ki a „panaszos” szövegeket, hogy a hazai templomokban is úgy tudjanak énekelni és sírni, mint a bázeli templomokban sírtak amikor felcsendült Marot-Beza francia nyelvű zsoltárszövege. Művében a biblia ódon erejét az új zene szárnyaló emelkedésével ötvözi az anyanyelvnek lélekből-lélekbe áradó bensőségével. Zsoltárfordításaiban jelképesen jelentkezik az örök bibliai tartalom a hajlékony nyugati zene formáival, a

magyar nyelv ízével, a költői avatottság gazdag tárházával és nem utolsósorban mélységes hitével. „Jó éneket írni nincs a mai kor szellemében, mert valószínű ihlet nélkül költői sincsen” — írja Arany János a nagy zsoltárfordító költőről. Csodálatos erővel ebből a hitből sarjadnak ki, fakadnak fel az ő zsoltárai és árasztanak erőt, hitet évszázadokon keresztül őseink lelkében. De nemes érzéseket ébresztenek ma is, valahányszor templomokban vagy koporsók mellett felcsendül a zsoltár:

„Tebenned biztunk eleitől fogva
Uram, Téged tartottunk hajlékunknak...”

Több, mint 350 éve annak, hogy megjelent zsoltároskönyve a „Psalterum Ungaricum”. A reneszánsz csodálatos ajándéka a világnak — sok minden más mellett — hogy az Ó-testamentum vallásos költészetének ezek a remekei nagy zeneszerzőket ihlettek meg és tették azokat közkinccsé elsősorban a francia népnek, de rajtuk keresztül az egész világnak.

Szenczi Molnár Albert lelkét megragadta a nyugati reformált istentiszteletek énekeiben a genfi zsoltárok erőteljes, nemes ritmusú dallam-kincse, a szövegek tiszta bibliai anyaga és az ótestamentumian komor, prófétaian szuggesztív erő. Ezek mellett lehetetlen volt meg nem látnia az akkori magyar zsoltárok csiszolatlan, kifejezési formában szegényes költészetét. „Kinn az idegen nemzetek, azkik ezt látják, nem győznek eleget rajta nevetni.” Ez ösztönzi végül arra, hogy a genfi zsoltárokat tarisznyájába rakja és „magyar zubbunkötésbe” öltöztetve hazahozza, hogy a magyar énekköltészet örök kincseivé váljanak.

Ösztönzi más kultúrnépek példája is, hiszen Európának csaknem minden nyelvén énekeltek már a genfi zsoltárokat. Tudta, hogy nagy nehézségeket kell leküzdenie. A hajlékony francia nyelvvel szemben székely nyelvjárással, az ősi magyar ritmussal kellett nagyerejű verseket formálnia. A munka lázában égve 1606 márciusától az év őszéig elkészül a 150 műből álló gyűjtemény és 1607-re már kiadásra készen áll. Az első átérzések, melyek a költői ihletettségből fakadtak, és a lendület varázsa tette a művet igazán költészetté. Számunkra ezért avatják fordítójukat költővé és nemcsak fordítóvá. Bennük van Szenczi Molnár személyes hangja, hite, emberi tartása, szenvedélye és egész belső világa.

Előfutára lett a magyar lírai költészetnek. Zsoltárai úgy éltek a nép ajkán, mint a népdalok — és ezzel éneklővé tette a népet a XVI. században. Károli bibliafordítása mellett az ő zsoltárai a legelterjedtebbek a magyarság körében. Ezáltal lett korának egyik legkimagaslóbb nyelvművésze. Korát századokkal előzte meg és megtermékenyítő hatást gyakorolt Balassi mellett az elkövetkező magyar költészetre is.

Zsoltárai szigorúan megmaradtak az Ó-testamentum zsoltárainak világában és nem használta fel azokat felekezeti érzések kifejezésére. Tiszta bibliai anyagát megőrzi és magát alázatos hűséggel rejt el költészetében. Örök emberi érzéseket kíván megszólaltatni, melyek felül állnak téren és időn és minden kor minden gyermekének a lelke legmélyéről fakadóak. Ebben segítette kivételes nyelvi tehetsége is, mert korának magyar nyelvéből könnyedén alakította az addig ismeretlen versformákat. Irodalmi nyelvünk felbecsülhetetlenül sokat fejlődött 400 év óta, mégis Szenczi Molnár Albert Zsoltárainak a nyelvezetén nem érezzük az elmúlt időt. A magyar nyelv örök szépségeit őrzik ezek a mi számunkra.

Erős hajlékot épített népének, így a mi számunkra is, méltó tehát, hogy születése évfordulóján gondolatainkban és érzéseinkben elzarándokoljunk egykori sírjához a kolozsvári temetőbe, hogy hitet és erőt merítsünk e nagyszerű életmű forrásából.

Husztai Jánosné

Az International Association For Religious Freedom története

Az IARF, 1974. májusában Budapesten tartott ülésén a szervezet alelnöke, dr. Heinz Schlötermann mannheimi szabadelvű lelkész tartott előadást e mozgalom történetéről és jelenlegi munkájáról. Az előadást Vadady Vera tolmácsolta magyarul. Az alábbiakban az ő fordításában közöljük a bevezető történeti áttekintést.

A Szabadelvű Vallások Világszövetségének megbízásából engedjék meg, hogy átadjam Önöknek az IARF szívélyes üdvözlését és köszönetet mondjak baráti meghívásukért, hogy a mai estét Önökkel tölthetjük. Ez alkalommal szeretném azt a vallási közösséget bemutatni, melyből Világszövetségünk kialakult és ami az évtizedek során át megannyi világpolitikai vihar ellenére nem csak hogy fennmaradt, hanem egyre elmélyült.

1900-ban Bostonban alapították meg az „Unitáriusok és más Szabadelvű Gondolkodók és Dolgozók Nemzetközi Szervezetét”. Ez azt jelenti, hogy az unitáriusok voltak a kezdeményezők egy ökumenikus mozgalom létrehozásának, mely összefogja a világ valamennyi szabadelvű vallású hívőit. Már kezdettől fogva sem gondoltak ezúttal valamiféle elhatárolásra, például csupán az unitárius hiteltet vallók összefogására, hanem már akkoriban tudatában voltak annak a nagy örökségnek, amit számunkra *Dávid Ferenc* és *Socinus* hagyott hátra, és amelynek gyümölcsei pontosan az Önök Unitárius Egyházában mutatkoztak meg. Emellett nem szabad elfelejteni, hogy pontosan ennek a XVI. századbeli unitárius felfogásnak a XVIII. században nem lebecsülendő kihatása volt a keresztény teológiára. Az unitarizmus nélkül, ezekben az évszázadokban nem jutottak volna el sem az IARF-nek, a Szabadelvű Vallások Világszövetségének megalapításához, sem a liberális teológiának és hitelvűségnek a felvirágzásához, ami az egész nyugatot áthatotta.

Ennek bizonyítéka az 1910-es években mutatkozott meg, amikor az 1900-ban megalapított „Unitáriusok és más Szabadelvű Gondolkodók és Dolgozók Nemzetközi Szervezete” elnevezést megváltoztatták, és a közösség a „Szabadelvű Keresztények és Haladó Szellemű Vallások Világszervezete” elnevezést kapta. A keresztény

teológiák szabadelvű hívői csatlakoztak az unitárius szabadelvű mozgalomhoz és együtt ismerték meg és követték a vallási haladó szellemet. Az ortodoxiához szervezetileg közelálló keretében egy szabadelvű irányzat alakult ki, a szabad vallásos nézet kifejtésének és ezáltal a dogmáktól való megszabadulásnak a reményében. A szabadelvű ökumenikus szellemet még az első világháború tragikus eseményei sem tudták elfojtani, pedig ekkor úgy tűnt, hogy Világszövetségünk munkája megbénult. Azonban a személyes kapcsolatok nem szakadtak meg, és később Hollandiában, 1930-ban szabadelvű mozgalmunk újra megalapítására került sor, amikor egyidejűleg létrehoztak egy állandó Titkárságot.

Ez az újrakezdés azután 1932-ben új névadáshoz vezetett, és ettől az évtől kezdve az IARF a „Szabadelvű Keresztények és Vallásközösségek Világszövetsége” lett, vagyis mindazoknak a vallásközösségeknek gyűjtőnévévé vált, akik a vallási örökség megőrzésén és egyben a vallásos meggyőződés újraértelmezésén, a vallási előrehaladáson fáradoztak. Előrehaladást azonban csak állandó lépésről lépésre előrehaladó folyamattal lehetett elérni, egy olyan folyamattal, ami még ökumenikus mozgalmunkon belül is feszültségekhez vezetett, mely feszültségek magukból az ökumenikus igényekből adódtak. Míg mindeddig az IARF az unitárius és keresztény csoportok közössége volt — a keresztényt itt a széles körű trinitárius jellegű nyugati teológiák értelmében kell venni — addig most kibővült tagjainak köre. Kapcsolatba léptünk nem-keresztény vallásokkal — és itt elsősorban a kelet-ázsiai vallásokat kell megemlítenünk — akik hozzá hasonlóképpen azon fáradoztak, hogy a merev és megrögzött dogmákból feltörjenek a vallási szabadelvűség világába. A buddhizmus, hinduizmus, sintoizmus segítő-társainkká váltak ugyanúgy, mint a mai modern iszlám. Tehát már nem korlátozódhattunk kizárólag a nyugati vallási örökségre — ez a nyugati világnak az elhatárolását jelentette volna a feltörő ázsiai vallási gondolatvilággal szemben, és mi ezáltal sajátos hitbeli hozzáállásunkhoz, a világ valamennyi szabadelvű egyházközsége összefogásának a megvalósításához hűtlenné lettünk volna.

Humanizmus, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon

Dr. Dán Róbert kandidátusnak fenti munkája az 1973. évben jelent meg a Humanizmus és Reformáció sorozat 2. köteteként, már címéből is megállapíthatóan unitárius vonatkozásban nagy érdeklődésre tarthat számot.

A könyv megállapítja, hogy az egyetemes európai humanizmusban az elvont tudományos elméletek eszköze, a latin és görög mellett, továbbá a reformáció klasszikus korában a bibliai szövegértelmezés nélkülözhetetlen kelléke, végül az antitrinitárius ideológiában a szabad gondolkodás támasza, az Ószövetség eredeti nyelve a héber volt.

A középkor egyetemes európai műveltségében a héber nyelv nemzetközi jelentőségűvé vált. A világhatalommá nőtt keresztény egyház az Újszövetségen keresztül szoros kapcsolatban maradt az Ószövetséggel és ennek tekintélyére alapítva alakította ki ideológiáját. Az egyház a latin

és görög nyelvű ószövetségi szöveggel együtt, az alaptextus héber és arámi eredetijét is vizsgálta. Magyarországon a reformáció korabeli emberek különösen szívesen olvasták az ószövetségi fordításokat, mert hasonlóságot véltek felfedezni saját, sokszor sanyarú sorsuk és a bibliai nép sok megpróbáltatással járó sorsa között. Unitárius szempontból különösen érdekes a könyv VII. fejezete, „A magyar unitáriusok és a sidó nyelvnek szokása.” E fejezetben az író megállapítja, hogy az 1560-as évek antitrinitárius-háromságellenes polémiainak eredményeként Erdélyben vallási kérdésekben, teológiai vitákban egyre nagyobb teret nyert a gondolkodás viszonylagos szabadsága és az érvelések kötetlensége. János Zsigmond a maga is unitáriussá lett erdélyi fejedelem uralkodásának idején, Dávid Ferenc vezetésével a „háromságtagadás” államvallássá lépett elő. Bár ebben

nem kis szerepe volt az akkori politikai helyzetnek, amely az osztrák és török hatalom ütközőpontjaként függetlenséget biztosított az erdélyi fejedelemségnek — megállapítható, hogy a központi hatalom maga is elfogadta Dávid Ferenc kritikai szemléletét — amelynek lényege a lelkiismeret szabadsága volt —, nem avatkozott bele a teológiai problémák eldöntésébe. Így a legkülönbébb elméletek álltak egymással szemben, ahol az okfejtés egyetlen és szigorú mércéje a Biblia szövegéhez való hűség volt. A szerző szerint a hitviták mondanivalóján csak itt-ott csillant át a társadalmi hatás, de kétségtelen a hitvitáknak a humanizmus elterjedésére és a magyar irodalmi nyelv fejlődésére gyakorolt hatása.

A hitviták során fény derült a teológiában logikai szempontokat érvényesítő Johannes Sommer munkásságára — aki egyesek szerint Dá-

vid Ferenc veje volt —, a görög származású Jacobus Palaeologusnak vallási türelmet hirdető nézeteire és a rabbinikus irodalomban feltűnően jártos Matthias Vehe Glirius hatására, amelyek Dávid Ferenc radikálizáló antitrinitarizmusával ötvöződve kialakították a korabeli Erdélynek a maga nemében egyedülálló haladó szellemű ideológiai arculatát.

A héberrel összefüggő erdélyi polemikák 1566-ban kezdődtek. A helvét vallást hirdető Melius Juhász Péternek későbbi utóda és elveinek örököse Károlyi Péter kolozsvári kollégiumi tanár ekkor ütközött össze az őt bizonyára ellenőrizni ment Dávid Ferenc püspök radikális nézeteivel. Dávid Ferencnek a héber istennevek: Jah, Jehova, Elohim, El és Sádáj körüli polémiáját a Dávid Ferencnek tulajdonított Kolozsvárott 1570. évi, „Responsio ad Melianos propositiones” című kiadványából ismerjük, Károlyi egy későbbi vitáirában világosan leszögezte véleményét a héber nyelv értelmezésének kérdésében, mondván, hogy „...valótlan vád az imposztorok részéről, hogy mi az Isten igéjét mellőzve az egyházatyákra és a régi zsinatokra támaszkodunk. Az igazságot a héber és görög, mint elsősorban ihletett szövegekből kell meríteni.” A szintén antitrinitárius hitelveket valló Heltai „Háló”-ját támadva ellenfelei szemére veti, hogy Krisztus servéti értelmezését a talmudokból merítették.

Dávid Ferencet ez az alaptalan állítás heves tiltakozásra készítette. Az 1571-ben megjelent „Az egy Atyais-tennek és az ő áldott szent fiának” című könyvében így válaszolt: „Azt mondja (mármint Károlyi), hogy mű Krisztusunkról való vallásunkat a Bibliában nem találjuk, hanem az Alkoránumban és a Talmudban... az én Istenem énnékem bizonyosságom, hogy sem az Alkoránomot és a Talmudot nem olvastam, sem pedig abból soha vallásomat bizonyítani nem akartam.”

A zsidó nyelvnek az írásmagyarításban való fontosságát ugyanezen művében így emeli ki: „Károlyi Péter az ő írásában ömagát igen bölcsnek ítéli... avval is kérkőzik, hogy ő jó zsidó, görög és jeles deák, minket pedig a pad alá bújtat, mint akik semmit sem tudunk... De nem itt a fő pont és kérdés, hogy kicsoda a jó zsidó stb., hanem (hogy) kicsodának legyen a kegyelmes Isten ismeretének drága ajándéka”.

Dávidnak a kegyelmes Isten ismeretére való hivatkozás azért helyénvaló, mert a trinitárius-antitrinitárius polémiák elsődleges tárgya nem a héber nyelv, sem az Ótestamentum volt, hanem az Újszövetség értelmezése. Az Ótestamentumot csak kiegészítő bizonyítás céljából használták.

Károlyi egyik művében az unitáriusokat „a hazug Servetus porontyainak” nevezi. Dávid tényleg tájékozva volt Servet műveiről és a postbiblikus irodalom nézeteiről, sőt néha maga is érvelt a héber grammatika törvényeivel. Így a már említett „Elohim” problémával kapcsolatban megjegyzi, hogy tudomása van a „zsidó mesterek” álláspontjáról, amely szerint a zsidó nyelv tulajdonsága, hogy valamely fogalom vagy cselekvés fontosságát vagy többes számmal vagy a szó ismétlésével fejezi ki — de ez nem jelent az Isten szónál trinitást.

Az unitáriusoknak, antitrinitáriusoknak judaizálással való vádja tényleg nem volt helytálló. A zsidó exegézis ugyanis sohasem ismerte el Jézust, mint messiást és szigorúan ragaszkodott az elméleti és gyakorlati unitashoz. Dávid Ferenc, Heltai és társai viszont nem tagadták Jézus messiási küldetését, hanem azt a maguk sajátos antitrinitárius szempontja szerint magyarázták — azaz, hogy Jézus nem volt Isten. Így bár ellenfelei szemszögéből nézve közel kerültek a zsidó vallás elméleti monoteizmusához, de a ceremoniális zsidó kombinatív

szövegértelmezést éppúgy elvetették, mint a trinitás koncepcióját. Dávid igyekezete főleg arra irányult, hogy a bibliai szöveg természetes értelmének szerezzen érvényt, mind az Ó-, mind az Újszövetségben. Dávid a maga részéről az egész reformációs folyamatról úgy vélekedett, hogy az nem az ortodoxtól halad a reform felé, — hanem a bibliai keresztény vallástól legjobban eltávolodott katolikus iránytól tér vissza az eredeti unitárius felé, ld. De Falsa at Vera Unius Dei Patris Filii et Spiritus Sancti Cognitione. Albae Juliae 1568 című művét.

A szövegek vizsgálatának ez a szabadabb dávidferenci módja először Jézusnak Istennel azonosító dogmáját kezdte ki, majd az 1570-es évek elején Palaeologus, Sommer, később Vehe Glirius hatására tovább haladt az általa kiszélesített úton addig, ahol Jézus nem imádásának tana kezdődik.

Sajnos helyszűke miatt nem írhatunk most a könyv azon fejezeteiről, amelyek az Ószövetség arámi nyelvű fordításaival — a héber postbiblikus irodalommal és azok termékeivel, a Talmuddal és Midrással —, továbbá Enyedi Györgynek, a harmadik unitárius püspöknek idevonatkozó munkásságával — a végső fokon antitrinitárius elveket valló, később Lengyelországba kitelepült magyar Erasmussal, Dudith Andrással — a karaitákkal és az antitrinitáriusokkal foglalkoznak. Remélhetőleg később mód lesz a könyv azon részeinek az ismertetésére is, amelyek Bogáti Fazekas Miklós unitárius lelkész és költő munkásságáról szólnak.

Dr. Dán Róbert művének értékét emeli a kötet végén levő bő angol összefoglaló ismertetés. Dr. Dán műve hézagpótló, igen komoly és tudományos megalapozottsággal készült munka.

dr. Kálnoki Kis Géza

Hírek a külföldi unitárius teológiai fakultások életéből

Az elmúlt év több külföldi unitárius teológiai fakultás életében változásokat hozott, ezekről adunk számot az alábbiakban.

A kolozsvári Egyetemi fokú Protestáns Teológiai Intézet rektora, a református dr. Dávid Gyula, a bázeli egyetem díszdoktora, nyugalomba vonult, utóda az evangélikus dr. Rapp Károly professzor lett.

Dr. Kovács Lajos professzornak, püspökké történt választása után az Intézet unitárius tagozatának vezető professzora dr. Erdő János, aki az összes hallgatóknak tanítja a vallástörténet tárgyait és az unitáriusoknak az egyháztörténelmet. Dr. Szabó Árpád kolozsvári lelkész vette át a bibliai tárgyak tanítását dr. Kovács Lajos püspöktől és dr. Izsák Vilmos professzor tanítja

a gyakorlati teológiai tanszék elméleti tárgyait. Mindketőjüket köszöntjük teológiai doktori fokozatuk elnyerése alkalmából. A gyakorlati tanszéken a szónoklati gyakorlatokat Fazekas Ferenc tordai lelkész, mint előadó látja el.

Az angliai két unitárius teológiai főiskola éléről két kiváló tudós és nevelő távozott. A Manchester városában működő Unitarian Theological College vezetője, amint arról már megemlékeztünk, dr. Fred Kenworthy az elmúlt hónapokban elhunyt, az intézet vezetését az 1974/75. tanévben, megbízottként Arthur Long boltoni lelkész, eddig is előadó tanár vette át.

Az Oxfordban működő Manchester College vezetője dr. L. H. Short, ismert egyháztörténész, betegsége miatt nyugalomba vonult. Utóda Bruce Findlow,

az ausztráliai származású, 1958 óta igen eredményes lelkész és írói munkát végző edinburghi lelkész lett. Az intézet helyettes vezetőjévé az évtizedek óta ott dolgozó Dudley Richards professzort nevezték ki.

Az amerikai unitárius lelkészképző intézetek egyikének, a chicagói egyetemhez tartozó Meadville/Lombard Theological College vezetője, dr. Malcolm Sutherland bejelentette, hogy az 1974/75. tanév végével nyugalomba vonul.

Az elhunytak emlékét megőrizzük, a nyugalomba vonulóknak további jó egészséget kívánunk, az újonnan jötteket pedig tisztségükben, mely nagy felelősséggel jár, szeretettel köszöntjük, hiszen személyükben egyházunk régi barátait köszöntjük.

SZEMLE

A kolozsvári KERESZTÉNY MAGVETŐ 1974. évi első száma gazdag tartalommal jelent meg. Két tanulmányt emelünk ki a **Heltai** emlékévé alkalmából. **Dr. Nagy József**, a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet református professzora ismerteti „A Colosvarba nyomtatott Heltai Biblia” történetét. Az előszóban Heltai megírja, hogy „néha hárman, néha négyen voltunk e munkába”. A négy társszerző-fordító **Heltai Gáspár**, **Vízaknai Gergely**, **Gyulai István** és **Ozorai István**. Heltai Wittenbergben, Vízaknai és Gyulai Krakkóban is tanultak és itt szerezték meg szükséges nyelvismeretüket. Sajnos nincsen helyünk a tanulmány részletes ismertetésére, elfogulatlan hangja feltétlenül megérdemelné ezt. **Sebesi Pál**, ugyancsak a Heltai évfordulóra emlékezve ismerteti „A Heltai nemzetség” történetét a XVII. század derekáig, amíg a Heltai nyomda a család birtokában állt. — Közlik a budapesti Irodalomtörténeti Közlemények után, a szerző hozzájárulásával, **Korzenszky Miklós** Richard pannonthalmi főapátsági titkárnak értékes és a hódoltsági unitarizmusra is fény vető nagy tanulmányát, mely **Kassai István** 1629. évi énekgyűjteményét ismerteti, melyet a szerző a győri bencések könyvtárában talált meg. A szócikk rovatban **dr. Kovács Lajos** püspök több egyházi beszédét közli. Figyelmet érdemel, három fiatalabb lelkész, **Szabó Dezső**, **Benedek Sándor** és **Török Áron** gyakorlati kérdésekkel foglalkozó tanulmánya is. A Keresztény Magvető előfizetését 1975-re a Posta Központi Hírlapiroda, Budapest VII., Lövéltér 7. sz., a fiókjánál lehet megíjítani. A 100 Ft előfizetési díj közvetítését a budapesti egyházi iroda is vállalja.

Heltai Gáspár halála négyszáz éves évfordulójára emlékezve a Magyar Tudományos Akadémia hasonló kiadásban adta ki a neves unitárius szerző 1574-ben megjelent *Histórias Énekeskönyvét* — *Cancionale*. — E munkát, amint azt az egyik hazai lap recenziója megjegyzi, a maga idején és azóta is sokan forgatták érdeklődéssel, tudásra szomjúhozva, keresve a *histórias* énekeket, „melyben külemb külemb féle szép lőt dolog vadnac nyomtatva, a Magyar Királyokról, és egyéb szép lőt dologról. Gyönyörűségesec olvasásra és hallgatásra...”

A Református Egyház c. hivatalos egyházi lap legutóbbi számaiban több érdekes és megszívlelendő cikket olvastunk. A gyülekezet diakóniájáról **D. dr. Bartha Tibor** bevezetése után többen írtak. A magyar protestantizmus gyászévtizedéről **dr. Makkai László** debreceni professzor írt emlékeztető tanulmányt, ugyanő emlékezett meg avatott szavakkal **Szenczi Molnár Albert** munkásságáról is.

A Református Sajtóosztály kiadásában egy kötetben megjelent, 420 oldalon a Jubileumi Kommentárok között a teljes ÚJSZÖVETSEGE, fűzve 219 forintért megvásárolható XIV. Abonyi u. 21. sz. alatt. Lelkészeink figyelmébe ajánljuk ezt az értékes munkát. Továbbá az ugyanott kapható **BIBLIAI ATLASZT**, mely gazdag ó és újszövetségi kortörténeti bevezetést nyújt és a könyvet, melynek ára csak 74 Ft, fekete és többszínű térképmelléletek teszik értékessé.

Harrington Donald dr. New York-i unitárius lelkész az ENSZ-palota közelében levő Community Church vezető lelkésze, 1974. évi prédikációinak nyomtatásban megjelent sorozatából kiemeljük a „Where are we in war against racism” — Hol állunk mi a rasszizmus elleni háborúban — c. bátorhangú beszédét.

A vegyesházasságok ügye a felszabadulás utáni években elhalványulni látszott. Alkotmányunk megjelenése óta a gyermekek vallására egyezményt állami hatóság előtt kötni nem lehet, mint lehetett a második világháborút megelőző években. E kérdés most újra az érdeklődés homlokterébe került, mivel új római rendelkezések azt a látszatot keltették, mintha a vatikáni zsinat óta a pápai álláspont megváltozott, liberálisabb

lett. A Theológiai Szemle ismertette a római egyház vonatkozó dokumentumait és az Ökumenikus Tanács által szerkesztett Protestáns Hozzászólást is. A Theológiai Szemle legutóbbi, 9–10. számában megjelent a református és az evangélikus egyház illetékes testületeinek a lelkészekhez intézett körlevele, mely a két nagy protestáns egyháznak álláspontját, a római katolikus féllel történő vegyesházasság esetén, egyházi jogi önállóságuknak megfelelően, különböző módon, de tartalmilag egybehangoltan szabályozza. Egyházunk vonatkozó álláspontja rövidesen kiadásra kerül. Elöljáróban megállapítjuk már ma, hogy törvényes házasságnak tartjuk és egyháziilag érvényesnek ismerjük el azt a házasságkötést, melyet hazánk törvényei által szabályozott módon, állami anyakönyvvezető előtt kötöttek akkor is, ha ezt követően egyházi szertartás útján a házasságot kötött felek nem kérték rá Isten áldását. Helytelenítünk minden olyan egyházi törekvést, mely a gyermek vallására vonatkozóan előzetes egyezséget köt és ezzel a nem katolikus fél lelkiismereti jogait korlátozza. Egyházunk lelképásztorai Isten áldását kérik minden polgárilag megkötött házasságra, ha mindkét fél unitárius, ha csak az egyik fél unitárius, vagy ha egyik fél sem tartozik egyházunk tagjai közé, de unitárius lelkészhez fordulnak és tőle kérik házasságukra Isten áldását. Ez vonatkozik a polgárilag elvált és újabb házasságot kötő felekre is.

A Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete 1973/74. évi „Évkönyve” **dr. Scheiber Sándor** professzor szerkesztésében gazdag tartalommal, 382 oldalon jelent meg. A tanulmányokat és közleményeket **dr. Seifert Géza** „Az Egyezmény 25. évfordulójára” c. alapos tanulmánya vezeti be. Minket **dr. Dán Róbert** „Az erdélyi szombatosság vége” c. sok új adatot közlő tanulmánya érdekel közelebbről. Igen érdekes **dr. Scheiber Sándor** „A Biblia a magyar irodalomban 1945–1973” c. bibliographiai összeállítása, mely az Ótestamentum egyes fejezetei által ihletett magyar versek lelőhelyeit állítja össze.

Olvasóink, elsősorban lelkészeink figyelmét felhívjuk a római katolikus teológiai irodalom két új értékes kötetére. Mindkettő szerzője a Budapesti Hittudományi Akadémia két jeles professzora. **Nyíri Tamás dr.**: „A filozófiai gondolkodás fejlődése, Budapest, 1973.” **Gál Ferenc dr.**: „A teológus az egyházban, Budapest, 1974.”

Teológia c. negyedévi folyóirat mindig gazdag tartalommal jelenik meg. Az 1974. évi szeptemberi számban nagy érdeklődéssel olvastuk **Szennay András dr.**, pannonthalmi főapát, felelős szerkesztő „A holnap egyháza felé” c. elgondolkodtató írását.

Szabó György „**Abafáji Gyulay Pál**” életét és munkásságát ismertető értékes tanulmánya az Akadémia Humanizmus és reformáció sorozatában jelent meg, 1974-ben.

A Theológiai Szemle egyik legutóbbi számában szép megemlékezést közöltek Heltai Gáspár halála négyszáz éves évfordulója alkalmából **L. Kozma Borbála** tollából, „Az magyarok az ő nyelveken megláthassák az ő elejeknek dicső tetteit” címen.

A Világosság c. folyóiratban **dr. Kónya István** professzor **Kálvin** és **Servet** c. érdekes és elgondolkodtatóan objektív tanulmányt írt e régi perről. A tanulmány ismertetésére még visszatérünk.

Balázs Béla író és költő kilencven esztendővel ezelőtt született. Sokoldalú életművéből a legtöbben „A kékszakállú herceg vára” c. írását ismerik, mely a jó barát, **Bartók Béla** zenéjével ma is állandóan szerepel a nagyvilág operaszínpadain.

Az amerikai Unitarian-Universalist Christian 1974. évi tavaszi-nyári számát — szerkesztője: **E. Myers** unitárius lelkész — **Troeltsch Ernest** ismert német liberális teológus emlékének szenteli. Troeltsch munkásságát

az amerikai olvasókkal leginkább dr. James L. Adams a Harvard Divinity School unitárius professzora ismertette meg számos tanulmányában, ő írt róla az Encyclopaedia Britannicában is. Most Troeltsch dolgozataiból egy angol nyelvű fordítást készít sajtó alá. Troeltsch tanításai hatottak néhai dr. Varga Béla és dr. Borbély István egykori teológiai professzorainkra is.

A **Theológiai Szemle** idei első számában Tadeusz Wojak — dr. Forintos György fordításában — emlékezett meg „a lengyel reformáció döntő eseményéről”, az 1573-ban tartott varsói konföderációról. Erről az évfordulóról a Keresztény Magvető 1973. évi 3—4. számában dr. Ferencz József püspökünk is megemlékezett.

„Brot auch für die Seele” — Kenyeret a léleknek is — címen jelent meg az év első felében Peter Niederstein svájci lelkész tanulmánya, melyre különösen azért figyeltünk fel, mert P. Niederstein lelkész körünkben is többször megfordult és két ízben előadást is tartott Teológiai Intézetünkben. Könyvéről a Baselben megjelenő **Reformiertes Volksblatt** a következőket írja: a Könyv vallási értelemben vett tájékozódást biztosít a múltra és a jelenre nézve. Szembeötlő ugyanis, hogy napjainkban igen sok emberen erőt vesz a fásultság. Ez azonban nemcsak testi, hanem lelki okokra is visszavezethető. Viszonylag könnyebb orvosolni a testi fáradékonyságot, mint megtalálni a lelki fásultságból kivezető utat. Tudnunk kell azonban, hogy a testnek is, a léleknek is táplálékra van szüksége, hogy új életkedvre kapjon. A fenti címen megjelent tanulmány kísérlet arra, hogy ennek a helyzetnek a tör-

ténelmi hátterét megvilágítsa és egy lehetséges követendő utat a jelen embere számára megjelöljön.

Egyik olvasónk hívta fel figyelmünket **Bisztray Ádám** „Elfelejtett tél farkasokkal” c., idén megjelent, egyébként lírai hangvételű és kedves emlékeket idéző könyvére. E munkának egyik fejezete „**Találkozás Tamási Áronnal**” címet viseli. E könyv 88. lapján a következőket olvassuk: „Felolvasó estet tartott a Pestre szakadt erdélyi unitáriusoknak. Egy hodály nagy és kopott teremben, mely templomul is szolgált. Akár 53, akár 54 valamelyik tavaszi vasárnapján történt, furcsa ízeket hagyott bennem a felismerés; szektába kerültem. Érkezésünkkor még a zsoltár utolsó hangjai zsongtak együtt a harmónium kitartott oktávjaival. Tilosság lengett körül és titkosság, melyet a helyzet a tompa fény is sugallt.” Szeretnénk emlékeztetni az író arra, hogy a „hodály-nagy és kapott terem” mellett áll az unitáriusok toronnyal díszített pestlőrinci temploma. Megnyugtató az illusztris szerzőt, hogy egykori látogatása alkalmával nem került „szektába”, mert az 1568-ban szerveződött unitárius egyház azóta „recepta religio” és 1945 óta hazánk törvényei és szokásai egyik törvényesen működő egyházat sem minősít szektának. Az említett összejövetelt semmiféle „tilosság” és „titkosság” nem lengte körül, mert egyházunk az alkotmányban biztosított jogainál fogva tartja istentiszteleteit és gyülekezeti összejöveteleit. Végül tartozunk Tamási Áron emlékének azzal a megállapítással, hogy a nagy író sem jött volna el felolvasást tartani tilos vagy titkos összejövetelre.

Rudolf Bultmann kilencven éves

Századunk evangélikus teológusai közül egy sem állott oly nagy mértékben az elfogadók és támadók keresztüzében, mint ő, aki augusztus 20-án ünnepelte 90. születésnapját és aki századunk teológus atyái közé tartozik.

Azokkal az ellenvéleményekkel kapcsolatosan, amelyek napvilágot láttak, ő maga jegyezte meg 1960-ban: „Hihetetlen, hogy milyen sokan bírálják munkámat olyanok, akik soha egy szót sem olvastak tőlem. Többektől megkérdeztem, hogy mire alapozzák bírálatukat. Kivétel nélkül, szinte szabályszerűen azt válaszolták, hogy munkáimból ugyan semmit sem olvastak el, de az újságokból megtudták, hogy téves eszméket tanítok”.

De Bultmant, mint mindenkit, aki nem közönséges dolgokat hirdet, nemcsak átkozottak és ördögösnek tartják. Sokan vannak, akik írásai és egyházi beszédei hatására örömet lelnek abban az ösztönzésben, melyet az ő teológiája sugároz magából. Dietrich Bonhoeffer 1942-ben a következőket írta erről: „Rám min-

dig hat az ő munkáinak intellektuális becsületessége”. Bonhoeffernek ez a megnyilatkozása szól a mai teológus ifjúsághoz, papokhoz és világiakhoz, akár Bultmann mellett, akár ellene emelik fel szavukat.

Bultmann újtestamentumi exegetikai munkái bámulatra méltó kritikai gondossággal és a szöveg iránti tisztelettel íródtak. Főleg Pál és János teológiája foglalkoztatja. Aki Istennel igazi viszonyba kerül — mondja Bultmann —, az a világgal is helyes viszonyban áll.

Bultmann mitológiátlanítási törekvése, valamint a történelmi Jézussal és az etikával való bensőséges és következetes kapcsolata még erőteljesebben jelzi az ő mai jelentőségét és aktualitását. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy Bultmann munkássága és teológiája meggazdagítja a prédikáció mondanivalóját.

(Peter Niederstein cikkének rövidített fordítása a **Reformiertes Volksblatt** 1974. október 10-i számából.)

Fordította: Bencze Márton

Külföldi hírek

Az amerikai Unitárius Történelmi Társulat 1970—1972. évi összevont évkönyvében „Proceedings of the Unitarian Historical Society” jelent meg Ferencz József és Szász János közös tanulmánya, melyet előbbi az említett társulat 1969-ben Bostonban tartott ülésén olvasott fel: *When Hungaria Unitarianism was born* — Amikor a magyar unitarizmus megszületett címen. A felolvasó ülésen dr. Conrad Wright a Harvard Egyetem unitárius történetészprofesszora, a Társulat elnöke mutatott rá az ilyen együttműködésnek fontosságára.

Urban Vencel dr. krakkói egyetemi professzor püspökünkhöz írt levelében örömmel számolt be arról, hogy nemrégiben meglátogatta Krakkóban dr. John C. Godbey a chicagói unitárius teológiai fakultás egyháztörténetész professzora, aki ez évi tanulmányi szabadságát lengyel és

holland egyetemi könyvtárakban végzett kutatással tölti, ahol a XVI—XVII. századi európai unitárius egyháztörténelem körében végez kutatásokat.

Az **UNITÁRIUS ÉLET**et külföldön is sokan olvassák. A lapot megindítottuk és a jövőben is megindítjuk külföldön élő unitáriusok címére, akiknek nevét és pontos levelezési címét híveink velünk közlik. Többben közülük már előfizetői lapunknak. Ismeretes, hogy a nyomdai és a postai költségek emelkedtek. Ezért arra kérjük külföldi olvasóinkat, hogy előfizetéssel, vagy adománnyal támogassák azt a törekvésünket, hogy lapunkat minél több külföldi olvasó részére a jövőben is rendszeresen küldhessük. Előfizetni a Kultúra külföldi bizományosai útján lehet. Adományok csekken, bankátutalásként a laputalajdonos Magyarországi Unitárius Egyház, H-1055 Budapest V., Nagy Ignác u. 4. címre küldhetők. Előre is köszönjük a megértést és a segítséget.

Az olaszországi valdens egyház az idén ünnepelte meg Torre Pellicében nyolcszáz éves fennállását. A sok üldözést szenvedett előreformatori egyház jubileumi ünnepségekhez kapcsolódva tartotta meg ünnepi zsinatát, melyen a francia és német területen élő néhány gyülekezet képviselője is részt vett. Ennek az ősi egyháznak a képviselőivel egyházunknak a svájci Casa Locarnóban járt lelkészei az elmúlt évek rendjén a személyes kapcsolatot is felvették.

A rajnai protestáns egyház „Der Weg” című hetilapjában érdekes riport jelent meg arról, hogy Kulifay Imre párizsi magyar református lelkész kénytelen a híveitől kapott és a megélhetéshez ma már nem elegendő javadalmát, mellékfoglalkozással kiegészíteni. Mint taxifőor tevékenykedik és a riportban érdekes megfigyelésekről számol be. Lelkipásztori, gondozói munkát végez, mint taxifőor másodállásban. Kettős állományát továbbra is Isten áldását és segítségét kérjük.

Hírek

Karácsony első és másodnapján minden templomunkban istentiszteletet tartunk és ősi szokás szerint úrvacsorát osztunk. A szórványgócokban tartandó istentiszteletek időpontjáról a lelkészek külön értesítést küldenek híveinknek. Az úrasztala megterítéséhez kérjük és várjuk híveink lélekből fakadó ajándékát.

A budapesti Evangelikus Teológiai Akadémia új épületének felszentelése ünnepélyes keretek között történt, számos külföldi vendég az Allami Egyháziügyi Hivatal képviselőinek és a hazai egyházak kiküldötteinek jelenlétében. Az ünnepi istentiszteleten dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök-elnök szolgált, hirdetve az örök igazságot, hogy szántsatok magatoknak új szántást. Dr. Vámos József dékán, a külföldi és hazai vendégeknek — köztük egyházunkat képviselő püspököknek is — átnyújtotta az ünnepi alkalomra készített emléklapokat. A hazai egyházak képviselőitében D. dr. Bartha Tibor református püspök, zsinati elnök, a magyarországi egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke beszédében szólt arról a testvéri kapcsolatról, amely a két hazai legnagyobb protestáns egyházat évszázadok óta összefűzi. Hangot adott azonban annak is, hogy az ökumene szellemében munkálkodnak az újabb evangéliumi egyházak, a magyar orthodox egyház és említést tett arról is, hogy mi, unitáriusok is újabban a csatlakozás módját keressük az ökumenikus egységhez.

A reformáció évfordulójáról az ökumenikus egyház taggyűlései az október 31-hez legközelebb eső vasárnap délutánján a Kálvin téri református, vagy a Deák téri evangélikus templomban emlékünnepeket tartanak. A Deák téri evangélikus templom ezer embert meghaladó nyilvánossága előtt dr. Fabiny Tibor evangélikus teológiai professzor az emlékezés szellemében szólt a XVI. század korszakot formáló nagy elődeiről. Köztük névszerint emlékezett meg a spanyol Servet Mihályról, akit mi, unitáriusok hitünk egyik előreformátorának tartunk. Beszéde rendjén említést tett arról, hogy a gyülekezetben jelen vannak a hazai protestáns egyházak budapesti híveinek képviselői, köztük mi, unitáriusok is. Összinté szívvel örövendünk a megbékélés és együttműködés keresésének említett két szép és iránymutató megnyilatkozásának.

Halottak napját megelőzően az egyetemes egyház és a budapesti egyházközség, elhalt lelkészeinek, gondnokainak és más jelentős érdemeket szerzett nagyjainak sírjára Bencze Márton és Huszti János lelkészek elhelyezték az egyházközség kegyeletét kifejező koszorúkat. A hozzátartozók közül többen szóban, telefonon és írásban fejezték ki köszönetüket a megemlékezésért.

Az idei esztendőben alkalom adódott arra, hogy dr. Ferencz József püspök, Bencze Márton és Huszti János lelkészek a monori temetőben megkoszorúzzák dr. Lázár János egyházi tanácsos, több cikluson át a budapesti egyházközség gondnoka sírját.

Özv. Kincses Lászlóné szül. Nagy Irént, füzeggyarmati unitárius iskolánk egykori tanítónőjét, aki 60 évvel ezelőtt szerezte tanítónői oklevelét, vasdíplomával tüntették ki és pénzjutalomban részesítették. Irénke néni, aki jelenleg a békéscsabai evangélikus szeretetotthon lakója, a neki küldött jutalomból 200 forintot küldött egyházunkhoz azzal, hogy azt egy arra rászoruló unitárius asszonynak juttassuk. Ezt a 200 forintot elküldtük özv. Lőrinczi Miklósnénak, egy másik egykori unitárius tanító özvegyének, az erdőbényei református szeretetotthon lakójának, aki hálás szívvel mondott köszönetet sorstársának a szíves megemlékezésért.

A magyar orthodox eszperesség novemberben emlékezett meg arról, hogy 25 évvel ezelőtt történt az, hogy a magyar

ajkú orthodoxokat Alexej pátriarcha saját kérésükre és a magyar kormány közbenjárására joghatósága alá fogadta és élükre Kopolovics Iván protoierej atyát, a jelenlegi Jonathán kisinyovi érseket állította. A magyar orthodox egyház jelenlegi vezetője dr. Berki Feriz protoierej atya, akinek további munkásságára Isten gazdag áldását kérjük. Az ünnepélyen résztvettek az orosz orthodox egyház magasrangú főpapjai, a hazai testvéregyházak képviselői, köztük püspökünk és főgondnokunk is.

A debreceni református kollégiumban, a tiszántúli református egyházkerület nagykönyvtárában egyházi vonatkozású éremművészeti és ex libris kiállítás nyílt meg, Bottyán János református lelkész szerkesztő rendezésében.

Dr. Hammond Geodffrey angol unitárius orvos megtanult magyarul és szabadságát majdnem minden évben Magyarországon tölti. Nemrégiben is részt vett egyik istentiszteletünkön és utána örömmel mondta, hogy megértette Huszti János lelkészünk prédikációját.

Nagy Géza budapesti presbiterünk 65 évvel ezelőtt szerezte meg tanítói oklevelét a kolozsvári állami tanítóképzőben és nem sokkal később az érettségit a kolozsvári Unitárius Kollégiumban. Az évforduló alkalmából a Budapesti Tanítóképző Intézet vasdíplomával tüntette ki Nagy Gézát, akit ez alkalomból, mint rendszeres templomlátogató hívünket, szeretettel köszöntjük lapunk olvasói nevében is.

Lengyel Menyhért, az ismert író, Bartók Béla egykori barátja és munkatársa, évtizedes külföldi tartózkodás után 94 éves korában nagy betegséget követően szülőföldjére. Itt hunyt el és kivánságára itt temették el a farkasréti temetőben. Az Írószövetség nevében Hubay Miklós, a Pen Klub nevében Hegedűs Géza búcsúzott a „Nyugat” nemzedékének nagy halottjától, akinek érdemeit az irodalomtörténetírás kell jelölje. Lengyel Menyhért és családja 1925-ben lépett egyházunk tagjai közé és érdeklődését irányunkban mindvégig megtartotta.

Szász János lelkészünk családjában az elmúlt hónapokban két örömdetes esemény is történt. Az édesapa kérte Isten áldását János fia és Dósa Aranka házasságára Hőgyes utcai templomunkban. A Szász családot Isten újabb jövevénygel gazdagította, a kis Adriennének jó egészséget kívánunk és együtt örövendünk az édesapjával és az édesanyjával.

Pethő István ny. püspöki helynökön vakbéloperációt hajtottak végre. Örömdetes felgyógyulása után újra szolgált népes gyülekezet előtt Hőgyes Endre utcai templomunkban, október 27-én, amikor több unitárius család halottjáról is megemlékezett egyházi beszédében. Továbbra is jó egészséget kívánunk.

A budapesti római katolikus Központi Hittudományi Akadémia ez évi dékánja dr. Boróczy József, a kánonjog professzorát, a református Teológiai Akadémia dr. Huszti Kálmánt, a dogmatika professzorát, az evangélikus Teológiai Akadémia ismét dr. Vámos József professzort választotta az idei év dékánjává. Mindhárom intézet őszi megnyitóján meghívás folytán részt vett püspökünk is.

Kossuth Lajos hangját a Magyar Rádióban mi is örömmel hallgattuk. Kossuth Lajost turin magányában Kovács János egykori kolozsvári unitárius kollégiumi tanár, később teológiai professzor is meglátogatta, akihez Kossuth saját kezűleg szép levelet írt. Ez az értékes levél néhai Kovács János professzor budapesti családjára birtokában van, fénymásolata egyházunk irodájában látható.

A kolozsvári egykori unitárius kollégium vendiákjai találkozóra készülnek. Lapunk olvasóin keresztül kérjük az egykori vendiákokat, hogy saját és hazánkban élő diáktársaik nevét és címét felekezetre való különbség nélkül közöljék dr. Ferencz József egykori vendiákkal, 1055 Budapest, Nagy Ignác u. 4. címre.

A budapesti egyházközség október első szombatján tartotta első őszi áhítatát, melyen Végh Mihály kocsordi lelkész szolgált. Ezt követően D. Dr. Bucsay Mihály református teológiai akadémiai professzor tartott gondolatokban gazdag előadást a reformációról. Október harmadik vasárnapján a Hőgyes Endre utcai gyülekezeti teremben tartott áhítaton Bencze Márton lelkész szolgált, utána Farkas József nyugalmazott tanár beszélt összinté, gondolatait feltárva arról, hogy hogyan találta meg az útját az unitarizmus felé.

November első szombatján a Nagy Ignác utcai gyülekezeti teremben Bencze Márton lelkész tartotta az áhítatot, melyben emlékeztette az összegyűlt egykori székelykeresztúri unitárius gimnázium diákjait arra az örökségre, amit egykori Alma Materüktől kaptak. November 17-én a Hőgyes Endre utcai összegyűletelen, Végh Mihály lelkész áhítata után dr. Kupka József, prágai huszita püspök beszélt egyháza történetéről és azokról a gondolatokról, amelyek őket ma a béke szolgálatához elvezették. Minden gyülekezeti alkalmunkat ének- és zenészek egészítették ki. Külön kiemeljük Uher Zita operaénekesnőt, aki szokásos gazdag műsorán túlmenően a gyülekezet nagy öröme orgonakiséret mellett elénekelt Dávid Ferenc „Adjunk hálát mindnyájan...” kezdetű énekét.

A Hegyvidék, a XII. ker. Tanács és a Hazafias Népfőnt lapja 1974. évi első számában a kerület utcáinak és tereinek névadóiról emlékezik meg. Köztük ismerteti a Brassai Sámul utca névadójának életét és munkásságát. A közölt adatokhoz csak annyit tennénk hozzá, hogy Brassai Sámul, mint a kolozsvári unitárius kollégium tanára az elsők között követelte, még 1848 előtt, a magyar nyelvű oktatás bevezetését. Ő volt az 1872-ben alapított kolozsvári egyetem prorektora.

Debrecenben karácsony első napján, Füzeggyarmaton karácsony másodnapján délelőtt a szokott időben Bajor János lelkész tart úrvacsoraszóval egybekötött istentiszteletet.

A pestlőrinci egyházközség október utolsó vasárnapján tartott gyülekezeti összegyűletén az áhítatot Marschalkó Gyula vecsési evangélikus lelkész tartotta. Szász János lelkész pedig egyháztörténeti kutatásairól tartott előadást.

Az őszi hónapokban Bajor János debreceni lelkész az egri, miskolci és nyíregyházi szórványokban tartott úrvacsoraszóval egybekötött őszi háláadó istentiszteleteket.

Össztendő napján du. és újévkor de. a szokott időben istentiszteletet tartunk.

Budapestben a gyermekek karácsonyfa ünnepélyét dec. 22-én, vasárnap du. 4 órákor tartjuk a Nagy Ignác u. 4. sz. a. gyülekezeti teremben.

Külföldi hírek

Dr. Pagnotta Umberto, az olasz unitárius mozgalom vezetője hitvallását a következőképpen foglalta össze: Mi, unitárius keresztények hiszünk a valóságban, a türelemben, a szabadságban, az értelemben és a személyes felelősségben. Hiszünk Jézus tanításaiban, Isten egyetemes atyaságában, az ember testvériségében, a jó végső győzelmében, Isten országában és az örök életben.

Romániai olvasóinkat kérjük, hogy amennyiben lapunkat továbbra is olvasni óhajtják, úgy fizessenek elő, és erről az Unitárius Élet szerkesztőségét is értesítsék H-1055, Budapest, Nagy Ignác u. 4. címen. Romániában, úgy tudjuk, előfizetni lehet a ROMPRESS-FILATELIA, Bucuresti, Calea Grivitei No. 64-66. útján. Az előfizetési díjat magyarországi rokon ajándékként befizetheti 36 forint összegben fentebb említett címünkön. A megemlékedett nyomdai és postai költségek miatt lapunkat 1975-ben csak előfizetőknek tudjuk postázni.

Halottaink

HARMOS ÁRPÁD

A budapesti unitárius egyházközség szorgalmas templomlátogató tagjától búcsúzott november 12-én a 85-ik életévét betöltött Harmos Árpád aranyokleveles bányamérnöktől, az özvegy, a gyermekek, az unokák és nagyszámú jóbarátok és ismerősök jelenlétében. A Cinkota-Ilonatelepi temetőben dr. Ferencz József püspök búcsúztatta kedves halottunkat, megemlékezett azokról a szolgálatairól is, melyeket a felsőgallai unitárius szórványban végzett egykoron.

Székely Lajos az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület tagsága és az „öregbányászok baráti köre” nevében vett búcsút a jóbaráttól, aki tanulmányainak elvégzése után a tatabányai szénmedencében előbb mint mérnök, legutóbb mint helyettes igazgató végzett nagyfontosságú munkát. Betegsége miatt korán vonult nyugdíjba, de később a Bányászati Kutató Intézet laboratóriumában dolgozott. Erdemei elismerésül a Zorkóczi-éremmel tüntették ki bányászattörténeti kutatásaiért.

Végül egy öreg tatabányai vajúr, egykori munkatársa, könnyes szemmel kívánt utoljára „jó szerencsét” az utolsó földi útra indulónak. Emlékezetét egyetemes egyházunk és a budapesti egyházközség kegyelettel megőrzi.

KASZAI PÁL

Kegyeletes emlékezéssel temettük november 16-án a kispesti Újtemetőben. Gyermekei, unokái és hozzátartozói nehézzel szívvel viselik elköltözését. Szüntelen munkálkodó élete 76. évében hosszú és nehéz szenevedés után hagyta itt őket, nagy úrt hagyva maga után életükben.

Halálával nagy veszteség érte a Pest-lőrinci Egyházközséget, annak gyülekezetét. Teljes másfél évtizeden keresztül az Egyházközség pénztárnoki tisztében volt hű és igaz sáfára a gyülekezetnek. Az 1958-as templomrenoválás időszakában nemcsak azzal szerzett felfedhetetlen érdemeket, hogy mint pénztárnoka a gyülekezetnek minden igyekezetével az anyagi feltételek megteremtésén munkálkodott, hanem maga is odaállt két keze szorgalmas munkájával és az egyházközség akkori számításai szerint 10 000 forint értékű munkát végzett el ingyen, de egyben a legszebb és legnemesebb ajándékként. Anyagi lehetőségek megteremtésének, és a vele együtt még sokak által ingyen végzett munkáknak szervezője annak az egyházközségnek életében, ahol oly híven tartják emlékeztében a templomépítők munkáját és áldozatát, ő méltán érdemelte ki a leghűségesebb templom-újraépítő nevet.

Szeretett hitvese és nagyobbik leánya sírjában, abban a temetőben, ahol még fia is pihen, helyeztük hamvait örök nyugalomra. Akik szerették és tisztelték, szívükben őrzik áldott emléket.

Husztai János

VARGA ILONA

Néhai Varga Dénes, az egykori tordai gimnázium igazgatójának leánya, dr. Varga Béla unitárius püspökünk testvére, hosszú évtizedekkel ezelőtt különböző magyar iskolákban, hosszú ideig főként Törökszentmiklóson tanította és nevelte a fiatalokat.

Csendes, de állandóan áldozatkész munkása volt egyházunknak hosszú életén keresztül.

Életének utolsó esztendejét Budapesten, a Pedagógus Otthonban töltötte. 82 éves korában, 1974. október 25-én Bencze Márton lelkész szolgálatával helyeztük el hamvait örök pihenőre a budapesti Farkasréti temetőben.

Életében takarékos volt és jó barát-nőjét, Koller Katalint bízza meg szóban azzal, hogy megtakarított pénzéből a temetési kiadások kigyeenlítése után fennmaradó összeget, nyolcezer forintot fi-

zessen be a budapesti unitárius egyházközséghez, általános egyházi célokra. Áldott maradjon Varga Ilona emlékezte, aki távol élve az unitárius gyülekezetektől, soha nem felejtkezett el ősei hitéről. Köszönet illeti a jó barát-nőt, aki hűségesen teljesítette az elköltözött szóbeli végakarátát.

Fazakas Mózes ny. MÁV főellenőr, október 6-án, 75 éves korában Törökbálinton elhunyt. Fazakas Zsigmond ny. MÁV főkalauz, október 31-én, 78 éves korában Hatvanban elhunyt. Két jó testvér halt meg egy hónapon belül. Harmadik testvérük — Dániel — néhány évvel ezelőtt hunyt el Csepelen. Mindhármán a Nyárad menti Csikfalváról indultak el életútjukra, amelyen becsülettel megállták helyüket. A Fazakas család, különösen a hatvani, igen népes — hála legyen érte a jó Istennek. A temetési szertartást mind Törökbálinton, mind Hatvanban Bencze Márton budapesti lelkész végezte a kiterített család, a sok jó barát és tisztelők népes taborának jelenlétében. Nyugodjanak csendesesen!

Máthé Lajosné megh. aug. 15-én, 72 éves korában; Renedek Károly Kecskemét, júl. 5-én, 62 éves; Juhász Gyuláné, szept. 5-én, 64 éves; Máthé Lajos szent. 10-én, 66 éves; Székely Sándor okt. 3-án, 68 éves; Székely Dávidné okt. 3-án, 68 éves; Orosz Lajosné okt. 7-én, 78 éves; Lőrincz Pál műegyetemi docens, okt. 11-én, 66 éves korában. Áldott legyen emlékeztük.

Külföldi hírek

Argav György, a romániai magyar evangélikus egyház püspöke nátrárkai életkorban hunyt el október 15-én. Temetésén Kolozsvárt részt vettek a romániai összes egyházak képviselői és a román Vallásügyi Hivatal magasrangú küldöttsége.

Kielty Marie asszony, Kielty John, az IARF elnöke, angol unitárius lelkész felesége elhunyt. Élete során számos Angliában tanulmányokat folytató magyar unitárius lelkészt is vendégül látott. A megszomorodott szívű férinek és a két árva maradt leánynak. Elleennek és Juditnak őszinte együttérzésünket küldjük.

Dr. Dennis G. Wigmore-Beddoes belfasti unitárius lelkész, történetíró, tragikus autóbaleset áldozata lett akkor, amikor az egyik októberi vasárnapon környékbeli gyülekezetbe készült, az istentisztelet elvégzésére.

Az IARF végrehajtó bizottsága január közepén Frankfurtban tartja a montreali világkongresszust előkészítő ülését, melyen egyházunkat püspökünk és főgondnokunk fogja képviselni.

Dr. Lőrinczi György washingtoni ügyvéd elismerését fejezte ki az Unitárius Élet harmadik számának kézhezvételét után. Jólesik tudni azt, hogy külföldön élő unitárius híveink örömmel olvassák lapunkat.

Nicolae, bánati orthodox metropolita egyházunk könyvtárunknak megküldte egyházkerülete két újabb kiadványát, melyek közül különös érdeklődésre tarthat számot a képekkel gazdagon illusztrált „Colectia De Arta Religioasa Veche” c. kiadvány, mely a temesvári és karánsebesi egyházkerület templomainak régi egyházi képeit és kincseit mutatja be.

A romániai unitárius egyház Főtanácsa, 1974. december 8-án tartotta rendes ülését a szokott tárgysorozattal.

Lőrinczi László úrmási lelkész, a romániai tényleges szolgálatot teljesítő unitárius lelkészek neozora, a feles prédikátor, író és gyülekezetsszervező, 1974. december 31-én megérdemelt nyugalmába vonul. Továbbra is jó egészséget kívánunk neki, akinek munkássága a lelkész munkája teljessége szempontjából mindig példamutató volt.

Bélyegsarok

Husz János (1369—1415)

A Béke Világtanács és az UNESCO javaslatára minden évben az egész világon megünneplik a tudomány, művészet és művelődés kiváló egyéniségeit, akik élenjárak az emberiség szellemi kincseinek gazdagításában, a haladás, a béke és a népek közötti egyetértés eszméinek terjesztésében.

A Husz János emlékünnepet 1965-ben, halálának 550-ik évfordulója alkalmából az UNESCO művelődéstörténeti naptárába is bejegyezték. A Csehszlovák Posta megemlékezett egy bélyeggel, mely

Husz János arcképét ábrázolja egy kappal a fején, amin táncoló ördögök vannak, s amelyet akkor tettek a fejére, amikor 1415. július 6-án máglyahalálra vetették. Egy másik bélyeg a montreali világkiállítás alkalmával bocsátottak ki, és Husz Jánost ábrázolja a máglyán. A kép az úgy nevezett „Jénai Kódex”-ben szerepel, amit a háború után az NDK Kormánya átadott a Csehszlovák Kormánynak.

Kétségtelen, hogy Husz János fontos szerepet játszott a Keresztény Egyház gyökere forradalmában.

Olvasóinknak bemutatjuk e két bélyegget.

Dr. Kiss József

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

1092 Budapest IX., Hőgyes Endre u. 3.

Táv.: 137—186.

A szerkesztő bizottság tagjai:

Bajor János és Bencze Márton

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlap-üzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József Nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Évi előfizetési díj 30,— forint. Külföldre évi 36,— forint.

INDEX: 25.842

74.2714/2-04 — Zrínyi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bolgár Imre vezérig.